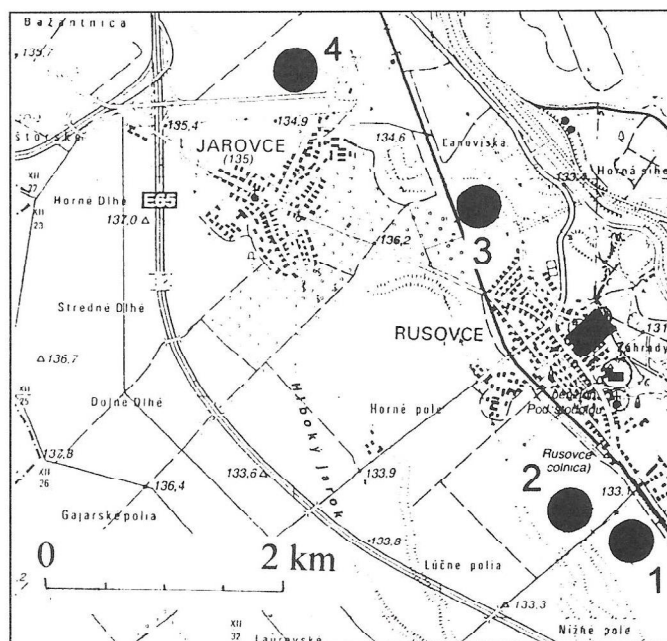


## BRONZOVÉ PREDMETY Z DOBY LATÉNSKEJ A RÍMSKEJ Z BRATISLAVY-RUSOVIEC

IGOR BAZOVSKÝ

Do Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave sa dostal na zdokumentovanie súbor bronzových predmetov z Bratislavy-Rusoviec. Podľa údajov nálezců pochádzali z nasledujúcich troch polôh (obr. 1: 1–3). Polohy Lúčne polia a Nižné pole sa nachádzajú južne od Rusoviec a oddeľuje ich poľná cesta. Tretia poloha Lanoviská je situovaná severne od tejto mestskej časti. V týchto miestach doteraz neboli zistené výraznejšie archeologické nálezy. Veľký rozptyl väčšiny nálezov naznačuje, že ide skôr o stratencé súčasťi odevu a výstroja (spony, opaskové kovania, závesky), ako o doklady osídlenia. Len niektoré predmety nájdené na poli v polohe Lanoviská s určitosťou súvisia s existenciou osady z neskorej doby laténskej. Potvrdzujú to i početné nálezy úlomkov keramiky z tejto polohy. Nálezy mincí zo zdokumentovaného súboru spracovala PhDr. Elena Minarovičová (Minarovičová, 2002).



Obr. 1 Bratislava-Rusovce. Mapa s vyznačením miest nálezov a rímskeho tábora (obdĺžnik)

## A. SPONY

### 1. Fragment dvojdielnej **trúbkovitej spony** (Almgr. 84)

masívna hlavica zdobená cikcakovitým motívom. Rozmery hlavice: dĺžka (dĺ.) 27 mm, šírka (š.) 22 mm (tab. II: 2).

### 2. Fragment **doštičkovitej spony**

šarnierovej konštrukcie s kruhovou doštičkou, s otvorom v strede a s plechovými výrastkami po stranách. Nôžka a ihla chýbajú. Rozmery: dĺ. 27 mm, š. 22. mm (tab. II: 6).

### 3. **Kolienkovitá spona**

s malou polkruhovou záhlavnou doštičkou, s cikcakovitou výzdobou na okraji a s lúčikom polkruhového prierezu, ktorý sa smerom k nôžke zužuje. Nôžka s vysokým zachycovačom je mierne rozšírená a ukončená gombíkom. Chýba špirála s ihlou. Rozmery: dĺ. 47 mm (tab. III: 2).

### 4. **Kolienkovitá spona**

s polkruhovou záhlavnou doštičkou s cikcakovitou výzdobou okraja a s lúčikom polkruhového prierezu. Nôžka s vysokým úzkym zachycovačom je rozšírená a rovno zrezaná. Chýba časť špirály s ihlou. Rozmery: dĺ. 38 mm (tab. III: 5).

### 5. Fragment **vidličkovitej spony**

dvojdielnej špirálovej konštrukcie, s polouzavretým púzdom špirály zdobeným v strede poloplastickým gombíkom, s lúčikom rozdeleným na dve ramená trojuholníkovitého prierezu, ktoré sa spájajú pri uzlíku. Lúčik v spodnej časti strechovite hranený. Časť lúčika, nôžka a špirálová konštrukcia chýbajú. Rozmery: dĺ. 37 mm (tab. IV: 2).

### 6. Fragment **ramienkovej spony**

rameno ukončené dvomi profilovanými gombíkmi. Rozmery: dĺ. 44 mm (tab. IV: 4).

### 7. Fragment **ramienkovej spony**

časť ramena a hranený gombík. Rozmery: dĺ. 35 mm (tab. IV: 5).

## B. NITY

### 1. **Nit veľký, ozdobný**

so zosilneným vrúbkovaným okrajom a s dvomi koncentrickými plastickými kruhmi rozdeľujúcimi pôvodne emailom zdobený povrch na tri výzdobné polia. Rozmery: priemer (pr.) 22 mm (tab. V: 2).

### 2. **Nit s dutou klobúkovitou hlavičkou**

a menším plochým protigombíkom. Rozmery: pr. 17 mm, výška (v.) 17 mm (tab. V: 3).

### 3. **Nit s plnou klobúkovitou hlavičkou**

a protigombíkom rovnakého tvaru. Rozmery: pr. 15 mm, v. 18 mm (tab. V: 4).

### 4. **Nit s plnou klobúkovitou hlavičkou**

a o niečo väčším plochým protigombíkom. Rozmery: pr. 11 mm, v. 9 mm (tab. V: 5).

### 5. **Nit s plnou klobúkovitou hlavičkou**

a s rovnako veľkým plochým protigombíkom. Rozmery: pr. 13 mm, v. 13 mm (tab. V: 6).

### 6. **Nit s plnou klobúkovitou hlavičkou**

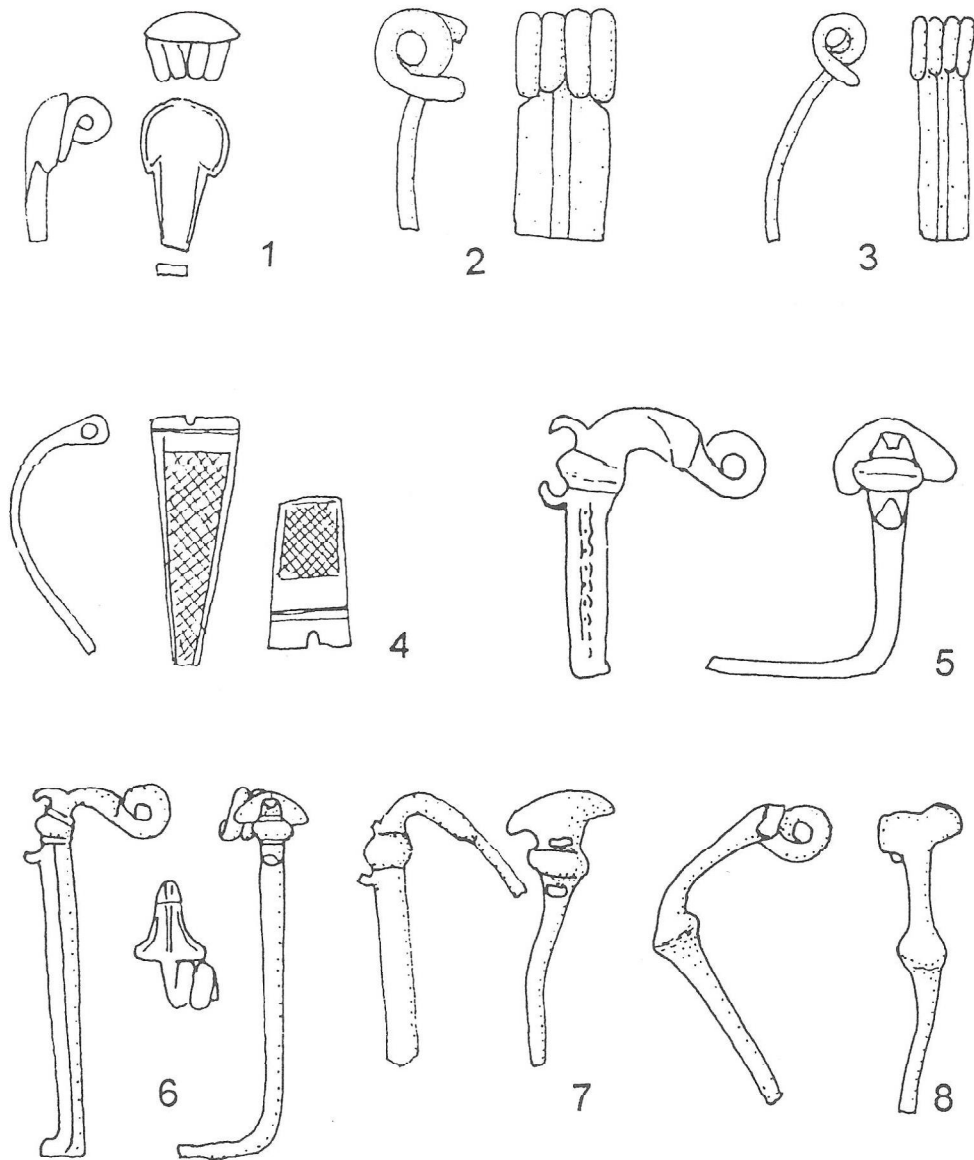
a menším plochým protigombíkom. Rozmery: pr. 12 mm, v. 12 mm (tab. V: 7).

### 7. **Nit s plochou hlavičkou**

a rovnako veľkým plochým protigombíkom, zosilnený okraj hlavičky zdobený šikmými ryhami. Rozmery: pr. 15 mm, v. 7 mm (tab. V: 8).

### 8. **Nit s plochou hlavičkou**

a plochým protigombíkom, hlavička zdobená koncentrickými kruhmi. Rozmery: pr. 14 mm, v. 7 mm (tab. V: 9).



Tab. I Bratislava-Rusovce, spony: 1 – 8 poloha Lanoviská

## C. ZÁVESKY

### 1. Závesok remeňa

jazykovitého tvaru ukončený gombíkom, uško závesku je poškodené. Rozmery: 33 mm (tab. V: 14).

### 2. Závesok v tvare falusa

s naznačením žaluďa a s uškom na zavesenie. Rozmery: dĺ. 36 mm (tab. VI: 2).

### 3. Závesok v tvare nádoby,

liaty. Rozmery: v. 20 mm (tab. VI: 3).

## D. FIGURÁLNE PLASTIKY

### 1. Nôžka zo skrinky

v tvare levej laby, navrchu plôška s fragmentom železného trňa. Rozmery: dĺ. 21 mm, v. 20 mm (tab. VI: 5).

### 2. Nôžka zo skrinky

v tvare ľavej ľudskej nohy, navrchu zvyšok železného trňa. Rozmery: dĺ. 15 mm, v. 18 mm (tab. VI: 6).

## E. RÔZNE

### 1. Fragment prelamovaného kovania

kruhového tvaru so stopkou, s trúbkovitým motívom, v strede terča trň. Rozmery: dĺ. 37 mm, š. 25 mm (tab. V: 15).

### 2. Ihlica s kónickou hlavicou,

krčkom zdobeným šikmými ryhami, deformovaným telom a odlomeným hrotom. Rozmery: dĺ. 71 mm (tab. VI: 11).

### 3. Fragment prsteňa s gemou

červenej farby (jaspis, chalcedón? – určil RNDr. O. Miko, CSc., SNM-Prírodovedné múzeum) zdobenou rytinou zvieratá, gema poškodená. Rozmery: dĺ. 18 mm (tab. VI: 13).

## *RUSOVCE – poloha Lúčne polia*

## A. SPONY

### 1. Fragment spony s krídelkami,

deformovaný, na krídlovitých výrastkoch sa zachovali dva zo štyroch ozdobných gombíkov, špirála s ihlou a nôžka so zachycovačom chýbajú. Rozmery: dĺ. 44 mm (tab. II: 3).

### 2. Fragment neskorej výrazne členenej spony

nôžka a časť lúčika, uzlík je na vnútornej strane mierne sploštený, pomerne vysoký plný zachycovač obdĺžnikového tvaru, nôžka ukončená profilovaným, nahor vyhnutým gombíkom. Rozmery: dĺ. 35 mm (tab. II: 7).

### 3. Kolienkovitá spona

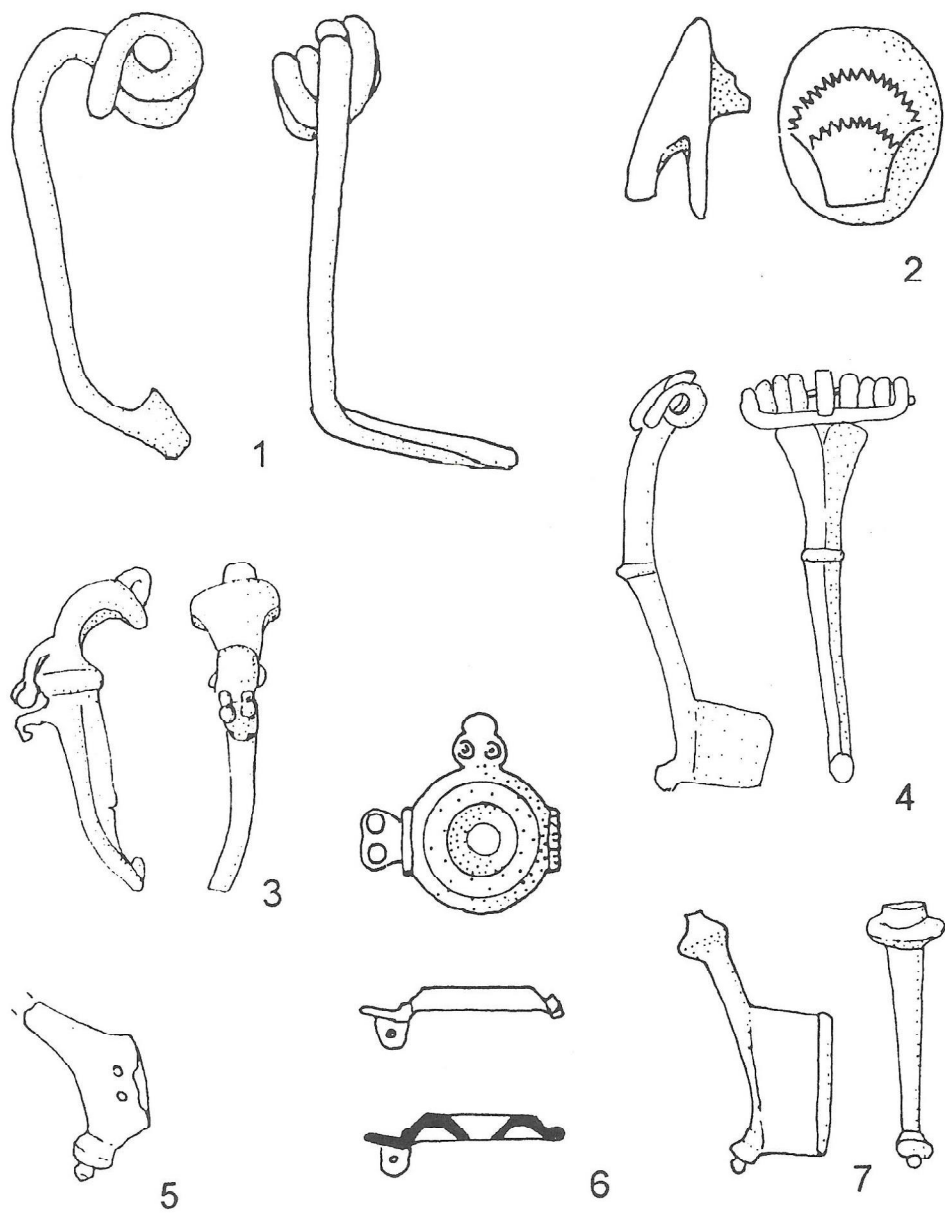
s polkruhovou záhlavnou doštičkou zdobenou radmi krátkych rýh, ktoré prebiehajú paralelne s jej okrajom. Lúčik je hranený. Nôžka s poškodeným vysokým úzkym zachycovačom je na konci rozšírená. Rozmery: dĺ. 40 mm (tab. III: 1).

### 4. Kolienkovitá spona

s polkruhovou doštičkou cikcakovite zdobenou pri okraji, s rozšírenou rovno zrezanou nôžkou a s vysokým zachycovačom. Chýba ihla a časť špirály. Rozmery: dĺ. 38 mm (tab. III: 3).

### 5. Kolienkovitá spona

s polkruhovitou doštičkou zdobenou radmi krátkych rýh, ktoré vytvárajú malé oblúčky, zachycovač vysoký a úzky, nôžka na konci rozšírená, plocho ukončená. Chýba ihla. Rozmery: dĺ. 33 mm (tab. III: 4).



Tab. II Bratislava–Rusovce, spony: 1, 4, 5 poloha Ľanoviská, 2, 6 poloha Nižné pole, 3,7 poloha Lúčne polia

#### 6. Fragment kolienkovitej spony

nôžka s vysokým úzkym zachycovačom je na konci rozšírená a rovno zrezaná. Rozmery: dĺ. 35 mm (tab. III: 6).

#### 7. Fragment spony so šarnierovým ramenom

zachované šarnierové rameno a časť lúčika s poloplastickým gombíkom na konci. Zachované rameno a časť lúčika lichobežníkového prierezu. Rozmery: dĺ. ramena: 20 mm (tab. IV: 3).

### B. NITY

#### 1. Nít veľký, ozdobný,

zdobený dvomi koncentrickými kruhmi, poškodený. Rozmery: pr. 31 mm (tab. V: 1).

### C. ZÁVESKY

#### 1. Závesok remeňa

jazykovitého tvaru, uško závesku je poškodené. Rozmery: dĺ. 34 mm (tab. V: 13).

#### 2. Závesok lunulového tvaru

uzavretý, ramená na koncoch guľovito ukončené. Rozmery: v. 31 mm, š. 31 mm (tab. VI: 1).

### D. RÔZNE

#### 1. Fragment hákovite zahnutého kovania

s priečnym rebrom. Rozmery: dĺ. 48 mm, š. 13 mm (tab. V: 12).

#### 2. Kovanie prelamované

ploché s dvomi výčnelkami na zadnej strane. Rozmery: dĺ. 26 mm, š. 13 mm (tab. V: 16).

### *RUSOVCE – poloha Lanoviská*

### A. SPONY

#### 1. Fragment lyžičkovej spony

so štvornásobným vinutím a dolnou tetivou, lúčik sa smerom k hlavici lyžičkovite rozširuje a pri okraji je zdobený rytou líniou. Časť lúčika, nôžka a ihla chýbajú. Rozmery: dĺ. 20 mm (tab. I: 1).

#### 2. Fragment jednodielnej špirálovej spony

so štvornásobným vinutím s dolnou tetivou a s širokým pásikovým, mierne klenutým lúčikom zdobeným v strede dvomi pozdĺžnymi ryhami, zachovalo sa vinutie a časť lúčika. Rozmery: dĺ. 30 mm (tab. I: 2).

#### 3. Fragment jednodielnej špirálovej spony

ako č. 2 ale s užším lúčikom. Rozmery: dĺ. 29 mm (tab. I: 3).

#### 4. Šarnierová spona so širokým plechovým lúčikom

zdobeným križujúcimi sa ryhami, ihla a nôžka chýbajú. Rozmery: dĺ. 32 mm (tab. I: 4).

#### 5. Fragment noricko-panónskej spony s krídelkami

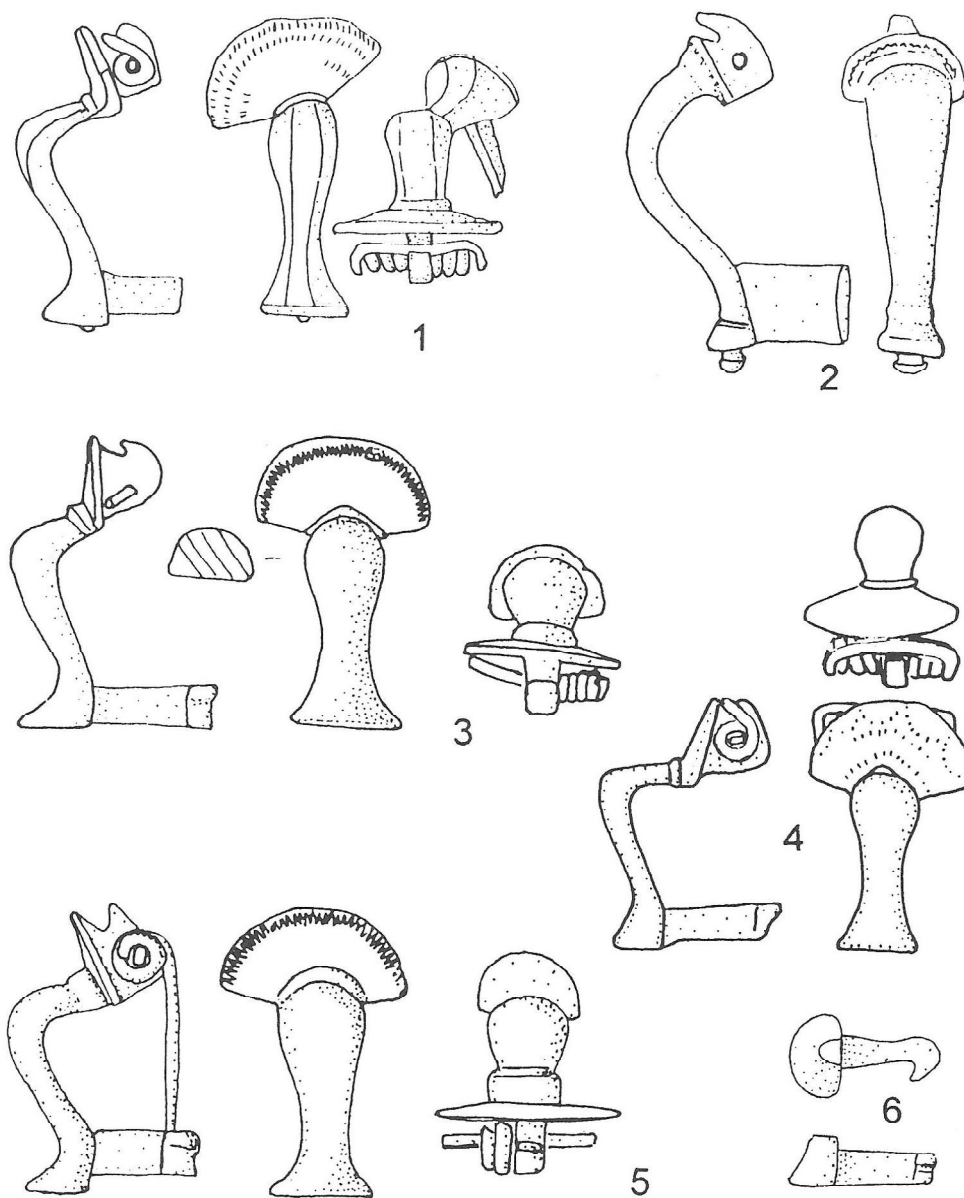
variant A 238a s malými kýpťovitými krídelkami a so zdobeným lúčikom. Nôžka deformovaná, chýba vinutie s ihlou a časť nôžky so zachycovačom. Rozmery: dĺ. po narovnaní 56 mm (tab. I: 5).

#### 6. Fragment noricko-panónskej spony s krídelkami

variant A 238a s malými kýpťovitými krídelkami na lúčiku, ktorý je v hornej časti zdobený ryhami a v dolnej je deformovaný. Chýba časť vinutia s ihlou a časť nôžky so zachycovačom. Rozmery: dĺ. po narovnaní 58 mm (tab. I: 6).

#### 7. Fragment noricko-panónskej spony s krídelkami

deformovaný, pravd. variant A 238a. Rozmery: dĺ. po narovnaní 36 mm (tab. I: 7).



Tab. III Bratislava–Rusovce, spony: 1, 3, 4, 6 poloha Lúčne polia, 2, 5 poloha Nižné pole

**8. Fragment spony s opornou doštičkou a uzlíkom (A 18)**  
na lúčiku, jednodielnej špirálovej konštrukcie. Chýba nôžka a časť vinutia s ihlou. Rozmery: dĺ. 40 mm (tab. I: 8).

**9. Drôtená spona**

so štvornásobným vinutím, dolnou tetivou a plným zachycovačom, deformovaná, ihla chýba. Rozmery: 76 mm po narovnaní (tab. II: 1).

**10. Fragment jednodielnej výrazne členenej spony typu Almgr. 68**

nôžka s dvomi kruhovými otvormi v zachycovači ukončená profilovaným, šikmo vyhnutým gombíkom. Rozmery: dĺ. 24 mm (tab. II: 5).

**11. Neskorá výrazne členená spona (A 84)**

dvojdielnej konštrukcie, s nízkym, strehovite hraneným lúčikom a s plným štvoruholníkovým zachycovačom, nôžka je ukončená gombíkom. Z účelového zariadenia zachované osemnásobné špirálove vinutie bez ihly. Rozmery: dĺ. 55 mm (tab. II: 4).

**12. Doštičková terčovitá spona**

so šarmierovou konštrukciou, kruhová doštička má v strede otvor a je zdobená lúčovite orientovanými pásikmi červeného a modrého emailu, emailová výzdoba miestami poškodená, okraj zosilnený, zdobený rebrovitými výstupkami. Rozmery: pr. 24 mm (tab. IV: 1).

**13. Fragment ramienkovej spony**

nôžka a dolná časť lúčika. Úzky lúčik je hrančný a navrchu zdobený pri okrajoch trojuholníkmi, nôžka metopovite zdobená. Rozmery: dĺ. 53 mm (tab. IV: 6).

**14. Fragment ramienkovej spony**

nôžka a dolná časť lúčika. Lúčik je hranený, široká nôžka je zdobená radmi koncentrických krúžkov, nôžkou prechádza nit. Rozmery: dĺ. 56 mm (tab. IV: 7).

**15. Fragment ramienkovej spony**

šesťhranné rameno s guľovitým gombíkom. Rozmery: dĺ. 25 mm (tab. IV: 8).

**B. NITY**

**Nit s profilovanou hlavičkou a plochým protigombíkom**

Rozmery: pr. 11 mm, v. 9 mm (tab. V: 10).

**C. RÓZNE**

**1. Fragment kovania s hákovite zahnutým koncom**

s priečnym rebrom a otvorom v strednej časti, spodná časť chýba. Rozmery: dĺ. 28 mm (tab. V: 11).

**2. Schránka na pečať**

kvapkovitého tvaru, veko členené na tri výzdobné polia pôvodne vyplnené emailom, okraj veka vrúbkovaný. Rozmery: dĺ. 23 mm (tab. VI: 4).

**3. Profilovaný tyčinkový článok retiazky**

s dvomi oválnymi otvormi pre krúžky, v strede tri vývalky, z nich dva menšie krajné priečne ryhované. Rozmery: dĺ. 27 mm (tab. VI: 7).

**4. Stredový trň vodiaceho krúžku**

pre liace konského postroja. Bohato profilovaný tyčinkový trň je ukončený guľovitou hlavičkou husto zdobenou ryhami so zvyškami červeného emailu. Rozmery: dĺ. 50 mm (tab. VI: 8).

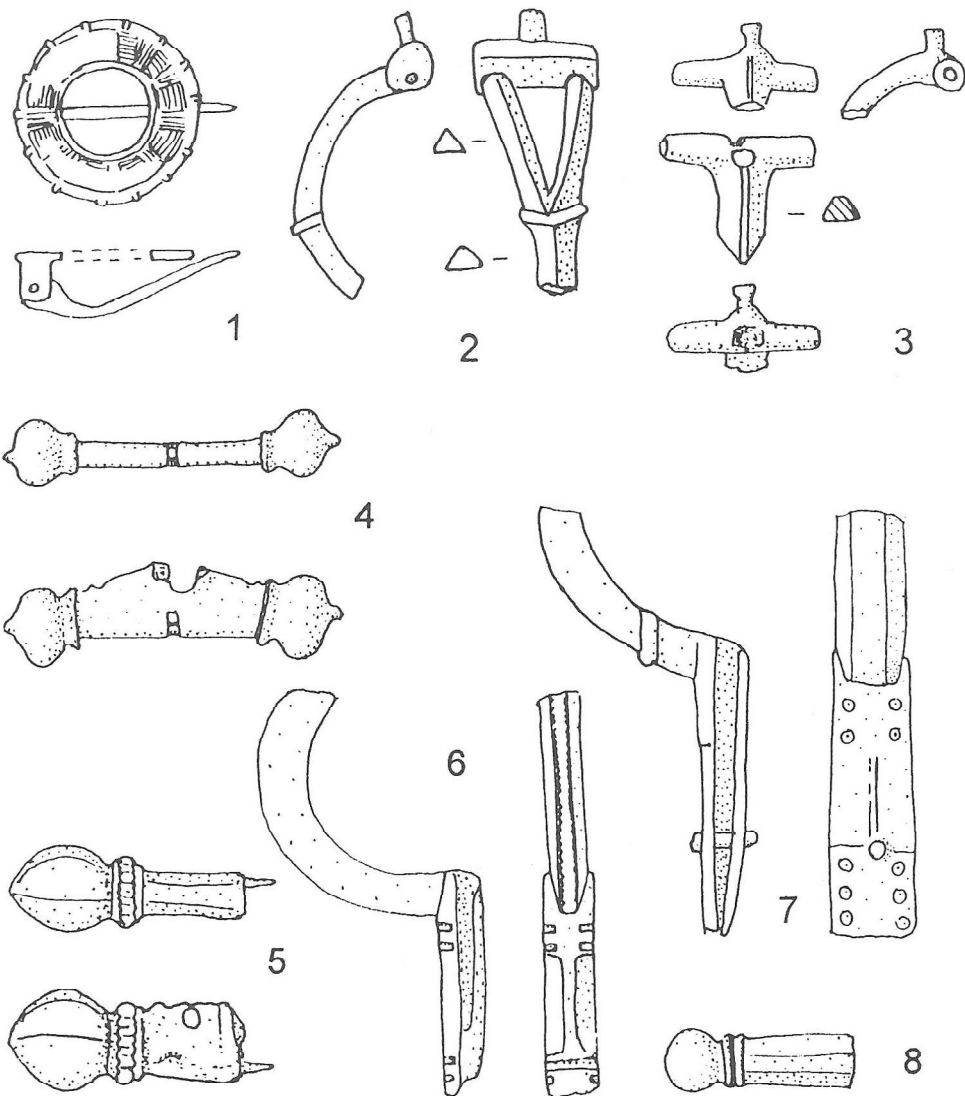
**5. Fragment opaskového kovania člňkového tvaru**

na vnútornej strane zvyšky železného tŕňa. Rozmery: dĺ. 28 mm (tab. VI: 9).

**6. Fragment krúžkového závesku**

s bradavkovými výrastkami po obvode a po stranách. Rozmery: dĺ. 33 mm (tab. VI: 10).





Tab. IV Bratislava-Rusovce, spony: 1, 6–8 poloha Lanoviská, 2, 4, 5 poloha Nižné pole, 3 poloha Lúčne polia

#### 7. Prsteň

s veľkou oválnou čelnou plôškou, do ktorej bola pôvodne vsadená gema, deformovaný (tab. VI: 12).

#### 8. Závesok listovitého tvaru

na hornom konci hákovite dopredu zahnutý, dole ukončený guľovitým gombíkom. Rozmery: dĺ. 48 mm, š. 13 mm (tab. VI: 14).

## ROZBOR NÁLEZOV

### A. SPONY

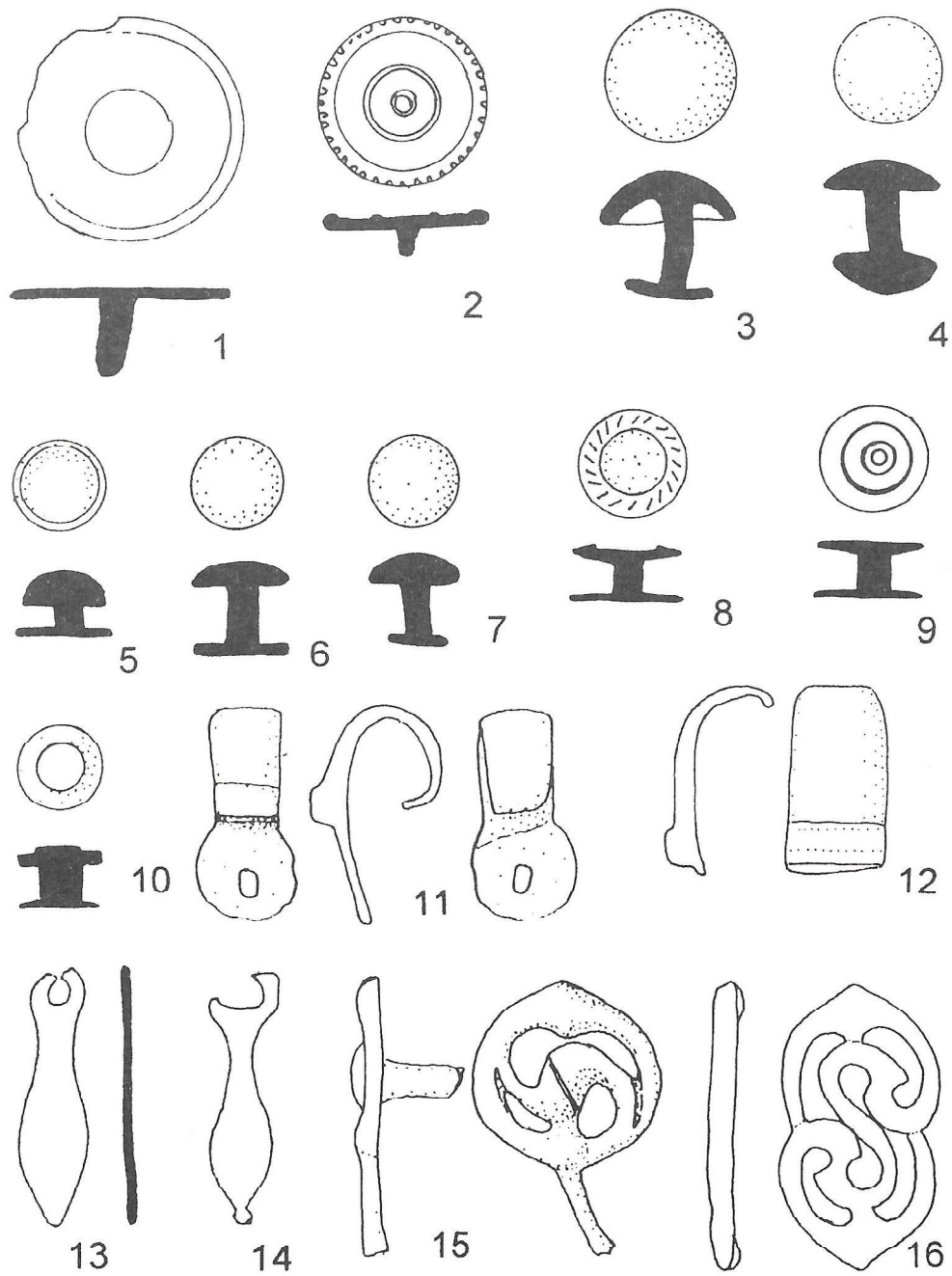
Najpočetnejšou skupinou nálezov sú spony. Väčšina z 24 exemplárov je zachovaná len fragmentárne. Najčastejšie chýba špirála s ihlou. Pochádzajú zo širokého časového úseku, od konca doby laténskej po neskorú dobu rímsku. Všetky neskorolátenskc spony sa našli v polohe severne od Rusovíc a zrejme súvisia s existenciou keltskej osady.

Fragment **lyžičkovej spony** má zachovanú len hornú, na konci polkruhovite rozšírenú časť lúčika a štvornásobné vinutie špirály s dolnou tetivou (tab. I: 1). Lyžičkové spony sú rozšírené hlavne v západoeurópskom priestore, no vyskytujú sa aj v oblasti severne od Álp, v strednom Podunajsku a v Dácii (Pieta 2000, 135). Datované sú do mladšej fázy stupňa LTD1 a podľa niektorých bádateľov sa vyskytujú ešte v stupni LTD2. J. Droberjar zaradil lyžičkové spony do prechodného horizontu medzi dobou laténskou a dobou rímskou v Čechách (30/25 – 10/5 pred n. l., Droberjar 1997, 276).

K oblúkovým jednodielnym sponám **typu Jezerine** (Feugère 12a) patria najprv dva podobné fragmenty s pásovým lúčikom v strede zdobeným dvomi pozdĺžnymi ryhami (tab. I: 2, 3). Oba majú štvornásobné špirálové vinutie s dolnou tetivou a chýbajú im ihla a časť lúčika s nôžkou. Od typických exemplárov tohoto typu sa líšia výzdobou lúčika. Spony typu Jezerine sú rozšírené hlavne na severozápadnom Balkáne a v severnom Taliansku, zriedkavejšie sa vyskytujú v západnej a strednej Európe (Pieta 1982, s. 32, obr. 6). Geograficky najbližší exemplár tohoto typu pochádza z bratislavského oppida. Našiel sa spolu so sponou Gorica v objekte datovanom do stupňa LTD2 (Musilová – Lesák 1996, 101). V oblasti púchovskej kultúry sa tento typ spony objavuje v nálezových celkoch zo stupňa LTD2 a zo začiatku Eggersovho stupňa B1 (Pieta 1982, 34). Celkovo tento typ možno datovať na koniec doby laténskej (Feugère 1985, 253–258) a na začiatok doby rímskej, aj keď niektorí autori počítajú aj s jeho dlhším prežívaním (Peškař 1972, 66).

K sponám **typu Alésia** možno priradiť fragment s púzdrovou šarnierovou konštrukciou a s trojúholníkovitým plechovým lúčikom zdobeným rytým mriežkovaním (tab. I: 4). V staršej literatúre sa tento typ mylne zamieňa s liatymi šarnierovými sponami typu Aucissa (Lamiová-Schmiedlová 1961, 12, Pieta 1982, 38). Pôvod týchto spôn sa hľadá v severnej Itálii (Ettlinger 1973, 21), v Galii (Rieckhoff 1975, 48) a v Hispánii (Duval 1974). Rozšírené sú najmä v oblastiach pôsobenia republikánskej a včasnocisárskej armády – od Hispánie až po severné Pričiernomorie (Droberjar 1997, 277). Datované sú od druhej štvrtiny prvého storočia do roku 15 pred Kr. Vo východoalpskej oblasti predpokladá Sabine Rieckhoffová ich prežívanie až po prelom letopočtov (Rieckhoff 1975, 20–21).

Štyri fragmenty **noricko-panónskych spôn s krídelkami** (Almgren 238 = A 238) sú deformované a chýbajú im účelové zariadenia a nôžky so zachycovačmi. Na základe malých kýpt'ovitých krídeliek možno tri z nich zaradiť k rannému variantu A 238a (tab. I: 5–7). Tvar A 238a sa podobne ako výrazne členené spony vyvinul z tvaru A 65. Rozšírený je najmä v juhozápadnej Panónii, v južnej časti Norika, v oblasti Leithy a v Čechách (Garbsch 1965, s. 49). K mladším variantom spôn s krídelkami patrí fragment s širokými krídlovitými výrastkami, ktoré boli pôvodne zdobené štyrmi gombíkmi (tab. II: 3). Datovanie najranejších tvarov bolo vždy problematické. E. Pateková predpokladala používanie raných variantov už pred rímskou okupáciou Panónie (Patek 1942, 87). J. Garbsch najskôr datoval rané tvary do augustovského obdobia, neskôr sa priklonil k ich počiatkom až po prelome letopočtov (Garbsch 1965 a 1974). Niektoré novšie nálezy však naznačujú možnosť datovania najranejších



Tab. V Bratislava-Rusovce, drobné predmety: 1, 12, 13, 16 poloha Lúčne polia, 2-9, 14, 15 poloha Nižné pole, 10, 11 poloha Eanoviská

tvárov už pred rokom 15 pred Kr. (Gleirscher 1987, 75). Mladší variant spôn s krídelkami nemožno pre jeho poškodenie presne určiť. Krídlovité výrastky so štyrmi ozdobnými gombíkmi sa na sponách tohoto typu objavujú od claudiovského obdobia (Garbsch 1965, 157).

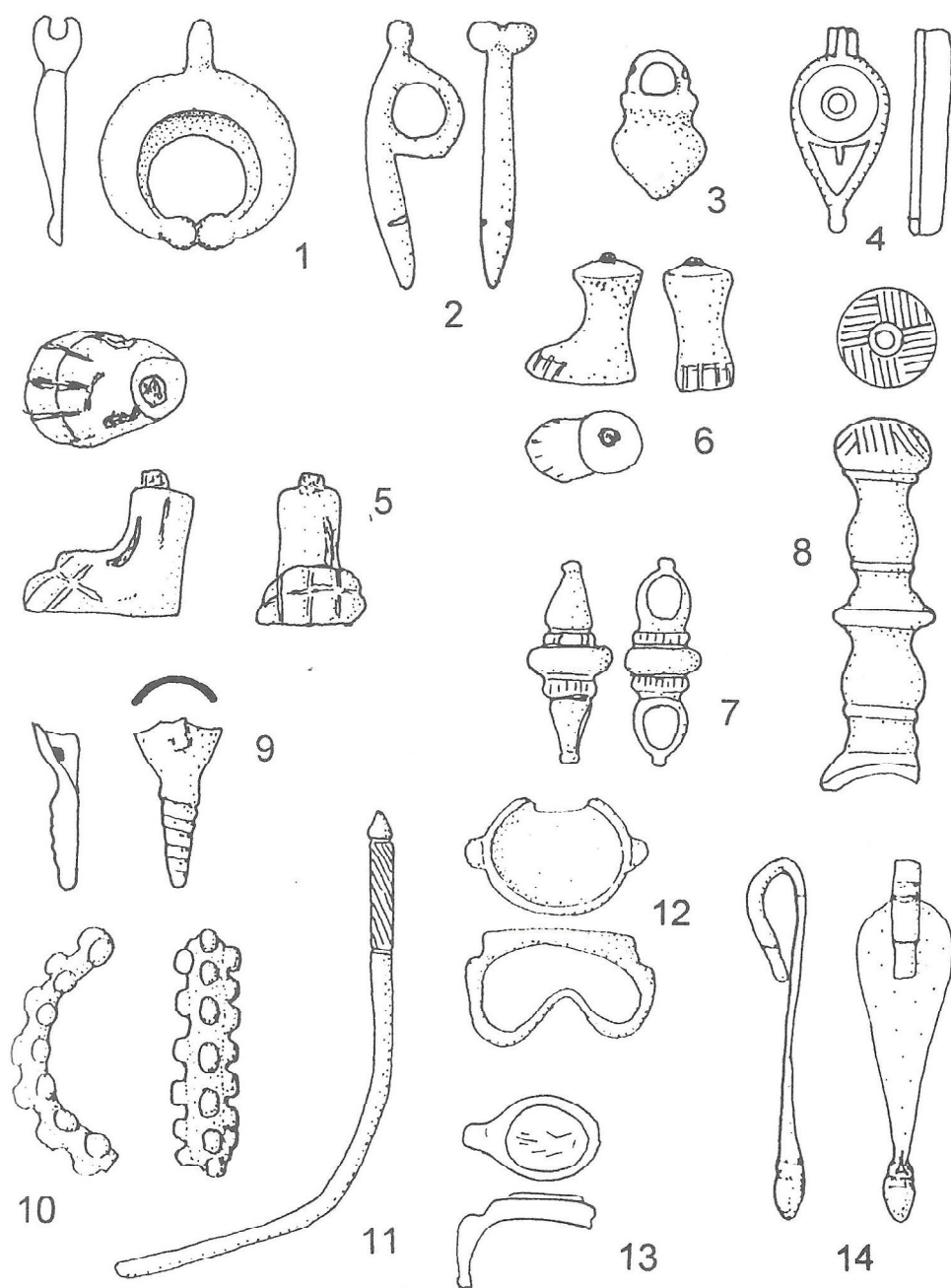
Poslednou sponou, ktorá súvisí so spomínaným neskorolátenským sídliskom je fragment **spony typu A 18** (tab. I: 8). Spona je mierne deformovaná. Väčšia časť vinutia s ihlou a nôžka so zachycovačom chýbajú. P. Glüssing rozdelil tento typ na variant 18a bez tetivového háku a zriedkavejší variant 18b s hákom (Glüssing 1977). Napriek fragmentárnemu zachovaniu môžeme sponu z Rusoviec označiť ako variant 18a. Najbližšie nálezy tohoto tvaru pochádzajú z bratislavského oppida (Musilová – Lesák 1996, 88), Bratislavy-Devína (Plachá – Hlavicová 1978, 200, obr. 105), z Bad-Deutsch Altenburgu – Carnunta (Grünwald 1981, tab. 17) a zo Senca (Zachar 1981, 53, obr. 15: 2). Spona zo Senca sa našla v neskorolátenskom objekte spolu so sponou typu Gorica. Ďalšie nálezy poznáme z Pobedima a z oblasti púchovskej kultúry (Pieta 1977, obr. 2: 9, 5; 1982, tab. VI: 23, 24). Spony tohoto typu sú rozšírené najmä medzi Rýnom a Labe, no vyskytujú sa aj v Poľsku a v jadranskej oblasti (Völling 1994, príloha 4). Datované sú najmä na koniec doby laténskej a počíta sa s ich prežívaním na začiatku doby rímskej (Völling 1994, 188).

**Jednodielna drôtená spona s dolnou tetivou** a štvornásobným vinutím (tab. II: 1) sa v literatúre označuje ako „vojenská spona“ (Almgr. 15), hoci sa vyskytuje aj v civilných súvislostiach. „Vojenské spony“ sa vyvinuli z neskorolátenských drôtených spôn s rámovým zachycovačom. Rozšírené sú najmä v provinciách, v Barbariku sa vyskytujú zriedkavejšie. Ich datovanie je problematické. Kým niektorí autori počítajú s jej výskytom od druhej polovice 1. storočia do 2. storočia (Jobst 1975, 53, Peškař 1972, 88), E. Droberjar (1999, 140) datuje sponu z hrobu 133 v Dobřichove-Píchore do ranej fázy stupňa B1 (B1a) t. j. na koniec 1. storočia pred Kr. a do prvých dvoch desaťročí 1. storočia.

Nôžka z jednodielnej **výrazne členenej spony A 68** s dvomi malými kruhovými otvormi v zachycovači a s von vyhnutou profilovanou pätkou je mladším variantom tohoto typu (tab. II: 5). Tento variant patrí podľa T. Kolníka (1977, s. 157) a J. Tejrala (1983, obr. 1: 12, 13) do stupňa B1c – do tretej štvrtiny 1. storočia. **Dvojdielna výrazne členená spona** s hraneňým nízkym lúčikom a pravouhlým zachycovačom (A 84) je v provinciách datovaná len rámcovo do 2. storočia, zdá sa však, že ťažisko jej výskytu je v druhej polovici tohoto storočia (tab. II: 4, Komoróczy 1999, 170–171). Druhý fragment z nôžky výrazne členenej spony má obdĺžnikový plný zachycovač a nahor vyhnutú pätku (tab. II: 7). Výrazne členené spony s takýmto zachycovačom môžu byť jednodielne, aj dvojdielne. Fragment možno preto datovať len rámcovo od poslednej tretiny 1. storočia a do pokročilého 2. storočia.

Fragment z hlavice dvojdielnej **panónskej trúbkovitej spony** (A 85) je zdobený gravírovanou cikcakovou výzdobou (tab. II: 2). Podobne zdobené spony sa našli v Karlsdorfe pri Gratzí, v Lauriacu a na niektorých panónskych lokalitách (Heymans 1997, 334, tab. 6: 58, Jobst 1975, 42, Kovrig 1937, tab. VII: 68). Panónske trúbkovité spony sú rozšírené najmä v provinciách Norikum a Panónia, inde sa vyskytujú len zriedkavo. I. Peškař (1972, 87) a W. Jobst (1975, 42) ich datujú do 2. storočia. H. Heymans posúva hranicu ich výskytu až do polovice 3. storočia (1997, 334).

**Kolienkovité spony s polkruhovou záhlavnou doštičkou** sú v sledovanom súbore najpočetnejšie zastúpeným typom. Päť takmer úplných exemplárov možno na základe zdobenej záhlavnej doštičky zaradiť k variantu 13D W. Jobsta. Tri spony majú doštičku cikcakovite zdobenú. Z nich sú dva exempláre s poškodeným špirálovým vinutím takmer identické



Tab. VI Bratislava–Rusovce, drobné predmety: 1 poloha Lúčne polia, 2, 3, 5, 6, 11, 13 poloha Nižné pole, 4, 7–10, 12, 14 poloha Lanoviská

(tab. III: 3,5). Nôžky majú rozšírené a plocho ukončené. Tretia spona sa od nich líši zakrpatenou záhlavnou doštičkou, širším zachycovačom a odlišne tvarovanou nôžkou ukončenou gombíkom (tab. III: 2). Sponu rovnakého tvaru, ale s nezdobenou záhlavnou doštičkou, poznáme z Uherského Hradišťa (Peškař 1972, tab. XVIII: 1). Zakrpatenú nezdobenú doštičku majú aj niektoré spony z Lariaca (Jobst 1975, tab. 21: 150, 151). Ďalšie dve spony majú puncovanú výzdobu zoradenú buď paralelne s okrajom doštičky (tab. III: 1), alebo vytvára oblúčikový ornament (tab. III: 4). Fragment nôžky s vysokým úzkym zachycovačom nemožno bližšie určiť (tab. III: 6). V Noriku a Panónii je variant 13D najrozšírenejší. Početný je aj na hornogermánsko-rétskom Limese, tu však prevláda špirálová konštrukcia s dolnou tetivou (Böhme 1972, 19, tab. 6, 7). Tento variant je datovaný od druhej štvrtiny 2. do polovice 3. storočia, ojedinele i neskôr (Heymans 1997, 336).

Dve **kruhovú doštičkovú sponu** šarnierovej konštrukcie majú v strede doštičky kruhový otvor. Prvá spona je zdobená lúčovite orientovanými pásikmi modrého a červeného emailu (tab. IV: 1). Podobne zdobené spony poznáme z Panónie (Sellye 1939, tab. V: 19–23) i z ďalších provincií (Böhme 1972, tab. 26: 993–996). Viacfarebne emailované výrobky sa objavujú už koncom 1. storočia v západných provinciách (Rieckhoff 1975, 74). Početný výskyt emailových výrobkov v Panónii umožňuje predpokladať miestnu výrobu, hoci jej priame doklady zatiaľ nepoznáme. Emailom zdobenú sponu z Rusoviec môžeme najskôr datovať do obdobia rozkvetu emailérstva – do druhej polovice 2. storočia a prvej tretiny, resp. prvej polovice 3. storočia (Fexner 1939, 90, Bonis – Sellye 1988, 49). Druhá doštičková spona má na okraji plechové výčnelky zdobené krúžkami (tab. II: 6). Rovnaké výčnelky sa vyskytujú aj na viacfarebne emailovaných sponách s kosoštvorcovou doštičkou. Tento tvar je dobre datovaný nálezmi z Emony a Pňova do druhej polovice 2. storočia a na začiatok 3. storočia (Heymans 1997, 339).

Fragment **vidličkovej spony** má lúčik rozdelený na dve ramená trojuholníkového prierezu, ktoré sa spájajú pri uzlíku (tab. IV: 2). Za uzlíkom je lúčik štrechovite hranený. Ramená sú pripevnené k polouzavretému púzdra špirály. Na púzdre je umiestnený poloplastický ozdobný gombík. Špirála s ihlou a nôžka chýbajú. Tento typ spôn označila A. Böhmeová ako typ 26 (Böhme 1972, 25). Neúplnosť spony nedovoľuje s istotou určiť, či ide o variant 26a, alebo 26b. Spony typu 26 sú najpočetnejšie rozšírené v oblasti hornogermánsko-rétskeho limesu, zriedkavejšie sa objavujú aj v iných častiach impéria. A. Böhmeová ich považuje za vojenské spony a datuje do neskorého 2. storočia a na začiatok 3. storočia (Böhme 1972, 25).

K **sponám s šarnierovým ramenom** (Böhme typ 28) patrí fragment z ramena a z časti lúčika, ktorý je na konci zdobený drobným, plocho ukončeným gombíkom (tab. IV: 3). Tento typ je okrem dlhého šarnierového ramena charakteristický polkruhovým lúčikom a rúrkovitou nôžkou. Považuje sa za predchodcu ramienkových spôn. Podľa lichobežníkového prierezu lúčika má fragment z Rusoviec najbližšie k variantu 28f (Böhme 1972, 27), na rozdiel od neho však nemá lúčik zdobený radom menších otvorov. Spony so šarnierovým ramenom sú rozšírené vo vojenskom prostredí na rozsiahlom území od Británie po Eufrat. Najpočetnejšie sú na v oblasti hornogermánsko-rétskeho Limesu (Jobst 1975, 87). Datované sú do 3. storočia s hlavným výskytom v jeho prvej polovici (Jobst 1975, 88, Böhme 1972, 27).

**Ramienkové spony** sú zachované len zlomkovite. Fragment zo šesťhranného ramena s guľovitým koncovým gombíkom (tab. IV: 8) patrí k 1. typu I. Kellera, ktorý jeho výskyt datuje do rokov 290–320 (Jobst 1975, 96). Podľa P. M. Pröttela možno síce s ich maximálnym výskytom počítať okolo roku 300, najstaršie exempláre však boli vyrábané už od 60. ro-

kov 3. storočia (Pröttel 1991, 352). Fragment z ramena s facetovaným koncovým gombíkom možno najskôr priradiť k II. typu I. Kellera (tab. IV: 5). Tento typ datuje I. Keller do rokov 310–350 (Jobst 1975, 97). O niečo skôr, do rokov 300–340, patrí podľa P. M. Pröttela (1991, 354). Opiera sa pritom okrem iného aj o hrob 10 z pohrebiska I v Rusovciach, kde sa spona tohoto typu našla spolu s mincou Maxima Herculia z rokov 280–305 (Kraskovská 1974, tab. XVII: 1, 2). Fragment z nôžky a dolnej časti lúčika je pozoruhodný tŕňom, ktorý prechádza cez nôžku (tab. IV: 7). Pravdepodobne išlo o opravu poškodenej spony. Podľa širokého hraneného lúčika a dlhej nôžky zdobenej krúžkami patrí k typu 4A I. Kellera, respektíve k B variantu typu 3/4 podľa P. M. Pröttela. Kým za dolnú hranicu výskytu tohoto typu považujú obaja bádatelia roky 330/340, posúva P. M. Pröttel hornú hranicu výskytu až k roku 400 (Pröttel 1991, 363). K typu 3/4 možno priradiť aj fragment z ramena ukončeného na oboch stranách cibul'ovitými gombíkmi (tab. IV: 4). Problematické je bližšie určenie ďalšieho fragmentu z nôžky a dolnej časti lúčika (tab. IV: 6).

## B. NITY

Najpočetnejším nálezom po sponách sú kruhové kovania v literatúre označované rozličnými termínmi (gombíky, klince, nity atď.). Pre slovenskú terminológiu sa odporúča používať názov nity (Šperk 1990, 141). Nity možno rozdeliť na dve základné skupiny – na veľké **ozdobné nity s tŕňom** a menšie nity s protigombíkom. Do prvej skupiny patria dva ploché nity. Nit zdobený dvomi rytými koncentrickými kruhmi neumožňuje bližšie časové zaradenie (tab. V: 1). Podobné nity sa vyskytujú od 1. do 3. storočia. Druhý nit je zdobený koncentrickými plastickými kruhmi, ktoré pôvodne rozdeľovali emailom zdobený povrch na tri výzdobné polia (tab. V: 2). Jeho presné analógie poznáme z viacerých lokalít v Panónii (Sellye 1939, tab. V: 26–31). Rovnako ako ostatné emailové rímsko – provinciálne výrobky možno nity zdobené emailom datovať od 2. storočia po polovicu 3. storočia (Bónis – Sellye 1988, 49). Veľké terčovité nity mali čisto ozdobnú funkciu – zdobili povrch predmetov, do ktorého boli zapustené tŕňom.

**Nity s protigombíkom** tvoria tvarovo rôznorodejšiu skupinu. Podľa tvaru hlavičky ich delíme na nity s hríbovitou a plochou hlavičkou (tab. V: 8–10). Nity s hríbovitou hlavičkou môžu mať hlavičku dutú (tab. V: 3), alebo plnú (tab. V: 5–7). Takmer všetky nity majú protigombík plochého kruhového tvaru. Výnimkou je len nit s hlavičkou i protigombíkom hríbovitého tvaru (tab. V: 4). Podobný nit, ale s kónickou hlavicou, i protigombíkom poznáme zo Straubingu (Oldenstein 1977, tab. 47: 493). Nity s hríbovitou i plochou hlavičkou sú datované od polovice 2. storočia do polovice 3. storočia (Oldenstein 1977, 169, tab. 46: 485–489, 47: 494–503, Ertl – Gassner 1991, 72). Nity s protigombíkom mohli byť upevňované len na pružný podklad – kožu, alebo látku (Oldenstein 1977, 167). Podľa uloženia v kostrovom hrobe LXVII na pohrebisku II v Rusovciach (Pichlerová 1981, obr. 28) boli dva nity s protigombíkom umiestnené spolu s dvomi ďalšími kovaniami na koženom remienku visiacom z opaska.

## C. ZÁVESKY REMEŇOV

S opaskovou garnitúrou súvisia aj dva ploché závesky pozdĺžneho listovitého tvaru, s poškodenými uškami. Prvý závesok má hranaté uško a je ukončený gombíkom (tab. V: 14).

Druhý závesok má uško kruhovitého tvaru a na konci nemá gombík (tab. V: 13). Oba závesky majú početné analógie v Carnunte (Grünewald 1981, tab. 17: 19, 20, Ertel – Gassner 1991, tab. 24 a 26) a v ďalších pohraničných mestách od Británie po Dáciu (Oldenstein 1977, Gudea 1989, tab. CCXIII, CCXIV: 1–35). Dôvodom ich veľkého rozšírenia bola skutočnosť, že spolu s emailovými nitmi, nitmi s protigombíkom, prelamanými kovaniami s trúbkovitým motívom boli súčasťou opasku, ktorý patril do výstroja rímskej armády od polovice druhého do polovice tretieho storočia (Ertel – Gassner 1991, 72). Nosili ich hlavne vojaci a veteráni. Závesky napínali konce remienkov visiace z opaska a zabraňovali tak ich zrolovaniu. K remienkom boli pripevňované kovovými svorkami, ktoré sa však väčšinou nezachovali.

#### D. PRELAMOVANÉ KOVANIA

Dve prelamované kovania z Rusoviec možno zaradiť do skupiny prelamaných kovanií s trúbkovitým motívom. Trúbkovitý motív je výrazný najmä na kovaní kruhového tvaru so stopkou (tab. V: 15). Zo stredu kovania vybieha na zadnej strane trň. Na druhom kovaní nie je trúbkovitý motív tak výrazný (tab. V: 16), tvarom však vzdialene pripomína kovanie zo Saalburgu (Oldenstein 1977, tab. 69: 897). Na zadnej strane plochého kovania sú výstupky pre uchytenie na podklad. Prelamované kovania s trúbkovitým motívom sú rozšírené prakticky na celom území impéria. Datované sú od polovice 2. storočia do začiatku, prípadne polovice 3. storočia (Oldenstein 1977, 207).

#### E. AMULETOVÉ ZÁVESKY

Amuletové závesky neboli súčasťou odevu, ani výstroja, ale slúžili skôr ako osobný nosič šťastia. K najrozšírenejším patrili závesky lunulového tvaru. Lunulový závesok z Rusoviec možno zaradiť k uzavretému typu s ramenami ukončenými guľovitými gombíkmi (tab. VI: 1). Závesky s gombíkovite ukončenými ramenami sú datované do druhej polovice druhého a do tretieho storočia (Oldenstein 1977, 162).

Pomerne hojne rozšírené boli aj závesky v tvare falusu – stretávame sa s nimi tak v táboroch v rímskom pohraničí, ako aj napríklad v gréckej Olympii (Völling 1996, 438). Nosili ich hlavne muži. Na pohrebisku II v Rusovciach bol jantárový závesok v tvare falusa uložený v ženskom kostrovom hrobe spolu s ďalšími amuletmi. Na tom istom pohrebisku sa v žiarovom hrobe 5 spolu s mincou Antonia Pia našiel fragment bronzového falusa (Pichlerová 1981, tab. VII: 1, tab. XLV: 3). Podľa triedenia J. Oldensteina patrí nový nález z Rusoviec (tab. VI: 2) k jednoduchým falusom (Oldenstein 1977, 159). Na rozdiel od väčšiny falusov tohoto typu (Saalburg, Zugmantel, Olympia) má uško umiestnené pri koreni a nie v strede. Z toho vyplýva, že sa nenosil vo vodorovnej, ale v zvislej podobe. Tvarom i veľkosťou je mu najbližší falus z auxiliárneho tábora v Carnunte (Stiglitz 1987, tab. 6: 18). Falusové závesky sa vyskytujú v širšom časovom rozmedzí. Falus je tvarovo blízky tzv. „limitným falusom“, ktoré nie sú tak naturalisticky stvárnené ako exemplár z začiatku 1. storočia.

K amuletom môžeme priradiť aj drobný liaty závesok v tvare nádoby (tab. VI: 3).

#### F. SCHRÁNKA NA PEČAŤ

Pozoruhodným nálezom je schránka na pečať kvapkovitého tvaru s vekom pôvodne zdobeným emailom. Veko kapsule je dvomi koncentrickými kruhmi rozdelené na tri výzdobné



polia, okraj je vrúbkovaný (tab. VI: 4). Podobne zdobené veká poznáme najmä z Panónie (Sellye 1939, tab. XV: 14–17, 19) a z Dácie (Bajusz 1995, tab. IV: 10–12). Podľa typológie I. Bajusza schránku možno zaradiť k typu VIIc (Bajusz 1995, s. 64). Malé schránky slúžili na pečatenie dokumentov. Spisy sa previazali šnúrou, ktorej konce prevliekli cez otvory v schránke a zaliali voskom. Do vosku vtláčil majiteľ svoj pečatný prsteň a schránku uzatvoril vekom (Bónis – Sellye 1988, 38). Schránky na pečať sa vyskytujú už v neskoršej dobe laténskej na keltských oppidách (Čížmař 1990). Rozšírené sú hlavne v rímskych provinciách, zvlášť vo vojenskom prostredí, kde sa často nachádzajú spolu s písacími potrebami (Droberjar 1999, 154). Schránku z Rusoviec datujeme podobne ako ostatné emailové provinciálne výrobky do druhého až prvej polovice 3. storočia, pričom s najväčším výskytom emailových výrobkov sa počíta od polovice 2. storočia (Bónis – Sellye 1988, 49).

### G. NÔŽKY ZO SKRINIEK

K vzácnym sa vyskytujúcim bronzovým predmetom patria dve nôžky z polohy Nižné pole. Nôžka v tvare ľudskej nohy je značne štylizovaná (tab. VI: 6). Prsty sú naznačené piatimi zvislými ryhami a jednou vodorovnou ryhou. Nôžka sa v hornej časti mierne rozširuje a z jej vrcholovej plošky vybieha zvyšok železného trňa. Tvarovo i štylisticky podobný povrchový nálež pochádza z Carnunta (Krenn-Leeb – Jandrasits 1994, obr. 835). Ľudská nožička s bronzovým trňom sa našla aj v kasteli Zugmantel (Büttner 1962, tab. 8: 18).

Druhá nôžka má tvar levej laby a s prvou nôžkou má spoločné rovnaké naznačenie prstov ryhami a železný trň na vrcholovej ploške (tab. VI: 5). Plastika je o niečo realistickejšie stvárnená. Podobná ľavá nôžka líšiaca sa tvarom i bronzovým trňom pochádza z kastela Zugmantel (Büttner 1962, tab. 8: 21). Obe plastiky z Rusoviec slúžili pravdepodobne ako nožičky malých drevených skriniek, do ktorých boli zapustené trňmi. Z dostupnej literatúry sú zatiaľ jedinou oporou pre ich datovanie nálezy z kastela Zugmantel, ktorého existencia siaha od konca 1. do polovice 3. storočia (Büttner 1962, 62).

### H. PRSTENE

Oba exempláre patria k pečatným prsteňom. Prsteň s gemou je zachovaný len fragmentárne (tab. VI: 13). Poškodená oválna gema červencj farby z jaspisu, alebo chalcedónu (určenie O. Miko, SNM-PM) je zdobená bližšie neidentifikovateľnou rytinou zvieratá. Prsteň rovnakého tvaru poznáme z auxiliárneho tábora v Carnunte (Stiglitz 1987, tab. IV: 14). Podobný tvar má aj druhý, mierne deformovaný prsteň z Rusoviec (tab. VI: 12). Čelná ploška je však výrazne väčšia a podľa zvýšených okrajov možno predpokladať, že na nej bola pôvodne upevnená gema. Prstene nemožno bližšie datovať.

### CH. RÔZNE

Existenciu neskorlaténskej osady severne od Rusoviec potvrdzujú okrem neskorlaténskych spôn aj štyri bronzové predmety. Prvým je profilovaný **tyčinkový článok retiazky**, ktorý má na oboch koncoch oválne otvory (tab. VI: 7). Cez otvory boli pôvodne prevlečené krúžky, ktoré spájali tyčinkové články do reťaze. Podľa malých rozmerov tvoril tyčinkový článok z Rusoviec skôr súčasť tenkej retiazky ako reťazového opaska. Takéto články pozná-

me z oblasti púchovskej kultúry (Picta 1982, 47, tab. XI: 20–23). Profilované tyčinkové články sa vyskytujú v oblastiach osídlených Keltami už od začiatku strednej doby laténskej a v oblasti púchovskej kultúry sa používali do konca doby laténskej (Pieta 2000, 142).

Ďalším nálezom keltského pôvodu je bohato profilovaný **tyčinkový predmet s guľovitou hlavičkou** (tab. VI: 8). Hlavička je v rôznych smeroch husto ryhovaná. V ryhách sa zachovali zvyšky červeného emailu. Podobný predmet s emailom zdobenou hlavičkou poznáme z neskorolaténskeho sídliska Karlstein pri Bad Reichenhall (Reinecke 1911, tab. XI: 1166 a 1167). Podľa M. Menkeho ide o stredový trň vodiaceho krúžku (typ B) pre liace konského postroja (Menke 1968, 65, obr. 1: 4). Trň vodiaceho krúžku trocha odlišného tvaru sa našiel v neskorolaténskej vrstve pod základmi stavby z augustovského obdobia na vyššom sídlisku na Devíne (Pieta – Plachá 1999, obr. 11: 9). Vodiace krúžky so stredovým trňom sa objavujú v neskorolaténskom prostredí medzi Karpatským oblúkom a západným Severným morom (Menke 1968, 58). Stredový trň z Rusoviec je zatiaľ najvýchodnejším nálezom tohoto druhu. Na základe nálezov z Manchingu a Karlsteinu možno vodiace krúžky s trňom datovať do stupňa D1 (Krämer 1962, obr. 3, Menke 1968, 65, 1977, obr. 2 a 3).

Pravdepodobne kultovú funkciu mal fragment kruhového **závesku s bradavkovými výčnelkami** (tab. VI: 10). Podobné závesky sa objavujú v neskorolaténskom období na väčšine území osídlených Keltmi. Zo Slovenska poznáme takéto závesky z Devína, Križovian nad Dudváhom, Liptovskej Sielnice a z Kojetína (Pieta – Zachar 1993, obr. 115: 14, 15; Zachar 1987, 49, obr. 197; Pieta 1982, s. 59, tab. XIII: 16, 17, 21)

S keltskou osadou môže súvisieť aj fragment **loďkovitého kovania typu Garbsch Ka** (tab. VI: 9). Kovania tohoto typu boli súčasťou opaskovej garnitúry nosenej najmä domorodým keltským obyvateľskom v staršej dobe rímskej. Loďkovité kovania sa vyskytujú nielen v noricko-panónskom priestore, ale aj v Porýní a v Barbariku od augustovského obdobia do konca 1. storočia, ojedinele až do začiatku 2. storočia (Garbsch 1965, 102, Droberjar 1999, 148). Ak kovanie súvisí s keltským sídliskom, je dokladom jeho existencie v augustovskom období.

Do doby rímskej možno datovať dva fragmenty **hákovitých kovaní s priečnym rebriekom** (tab. V: 11, 12). Podobné kovanie sa našlo pri výskume drevozemného tábora v Rusovciach. Hákovité kovania s priečnym rebrom sa zvyčajne interpretujú ako súčasť konského postroja (Varsik 1996, 553). **Listovitý závesok** s dopredu hákovite zahnutým jazykom, ukončený v dolnej časti gombíkom (tab. VI: 11) pripomína závesky srdcovitého tvaru (Oldenstein 1977, tab. 29–30). Aj tento závesok sa často vyskytuje vo vojenskom prostredí, jeho funkcia je však nejasná. Do doby rímskej pravdepodobne patrí aj fragment ihlice s kónickou hlavičkou a krčkom zdobeným širokými ryhami (tab. VI: 11).

## ZÁVER

Súbor bronzových predmetov – aj keď ide výlučne o nálezy zberového charakteru – priniesol významné poznatky týkajúce sa neskorolaténskeho osídlenia severozápadnej Panónie. Všetky nálezy z tohoto obdobia pochádzajú z polohy Ľanoviská, severne od Rusoviec. Spolu s mincami a početnými úlomkami keramiky dokladajú existenciu neskorolaténskeho sídliska v tejto polohe. Strieborné mince typu Simmering (určila E. Minarovičová) poukazujú na úzke vzťahy sídliska k oppidu v Bratislave. Význam tejto oblasti podčiarkuje aj poklad mincí bratislavského typu, ktorý objavili v roku 1855 iba o niekoľko kilometrov

vzdialenej obci Deutsch Jahrndorf. Podľa M. Pichlerovej depot pravdepodobne súvisí s obchodnou cestou doloženou v tomto priestore v stredoveku (Pichlerová 1980, 31). Väčšina laténskych nálezov z Rusoviec pochádza z mladšej fázy stupňa D1 a zo stupňa D2. Osadu teda môžeme datovať do 1. storočia pred Kr. Niektoré nálezy – predovšetkým raný variant spony s krídielkami, spona typu Jezerine a bronzová minca Agrippu (+ 12) naznačujú prežívanie osady až do začiatku letopočtu. Z tohoto obdobia pochádza aj galo-rímska spona z laténskeho sídliska v Bratislave-Jarovciach (obr. 1: 4, Bazovský 2002), vzdialeného iba dva kilometre. Sponu vyrobili medzi rokmi 20/15 a 10/5 v Bibracte (Feugère 1985, 394). Dokladom ďalšieho prežívania Keltov v tejto oblasti je sídlisko z 2. storočia, vzdialené 3 km juhozápadne od osady v Rusovciach (Varsik 1999).

Nálezy z doby rímskej sa našli rozptýlene a zdá sa, že nemusia vždy signalizovať osídlenie. Ide skôr o náhodne stratené súčasti odevu a výstroja. Najpočetnejším nálezom sú spony (16 kusov), medzi ktorými prevládajú typy nosené v rímskej armáde (kolienkovitý – 6 kusov, ramienkovú – 5 kusov, vidličkovú – 1 kus a so šarnierovým ramenom – 1 kus). Aj získané drobné predmety patrili väčšinou k výstroju armády (nity, remienkové závesky, hákovité kovania s priečnym rebrom). Väčšinu pamiatok môžeme datovať od druhej štvrtiny 2. storočia do polovice 3. storočia, početné sú však aj ramienkové spony zo 4. storočia.

## LITERATÚRA

- BAJUSZ, I. 1995: Capsule de sigillii romane de la Porolissum. In: Acta musei porolissensis XIX, s. 61–72.
- BÖHME, A. 1972: Die Fibeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel. In: Saalburg Jahrbuch 29, s. 5–112.
- BÓNIS, É. – SELLYE, I. 1988: Római kori emailmunkák. Budapest.
- BÜTTNER, A. 1965: Figurlich verzierte Bronzen von Kastell Zugmantel. In: Saalburg Jahrbuch 20, s. 62–75.
- ČIŽMÁŘ, M. 1990: Funde von Siegelkapseln aus den keltischen Oppida Stradonice (Böhmen) und Staré Hradisko (Mähren). Germania 68/2, s. 597–600.
- DROBERJAR 1997: Časné rímské spony západní proveniencie v Čechách. In: Archeologie ve středních Čechách 1, s. 273–301.
- DROBERJAR, E. 1999: Dobřichov-Pičhora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen. Praha.
- DUVAL, A. 1974: Un type particulier de fibule galo-romaine précoce: la fibule „d'Alésia“. Antiquités Nationales 6, s. 67–76.
- ERTEL, CH. – GASSNER, V. – JILEK, S. – STIGLITZ, H. 1999: Untersuchungen zu den Gräberfeldern in Carnuntum. Band I: Die archäologische Befund. Wien.
- ETTLINGER, E. 1973: Die römischen Fibeln in der Schweiz. Bern.
- FXNER, K. 1939: Das Verhältnis der pannonischen Emailfunde zu den rheinischen. In: Sellye, I. 1939: Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine. Budapest, s. 89–91.
- FEUGÈRE, M. 1985: Les fibules en Gaule Méridionale de la conquete a la fin du V<sup>e</sup> siecle apres J. – C. Paris.
- GARBSCH, J. 1965: Die norisch-pannonische Frauenracht im 1. und 2. Jahrhundert. München.
- GARBSCH, J. 1974: Ein Flügelfibelfragment von Lorenzberg bei Epfach. In: Festschrift J. Werner, s. 163.
- GLEIRSCHER, P. 1987: Tiroler Schüssel und Palmettenfibeln. Germania 65/1, s. 67–88.
- GLÜSING, P. 1972: Studien zur Chronologie und Trachtgeschichte der Spätlatènezeit und der frühen römischen Kaiserzeit. Kiel 1972.

- GRÜNEWALD, M 1981: Die Kleinfunde des Legionslagers von Carnuntum mit Ausnahme der Gefässkeramik (Grabungen 1968–1974.). Wien .
- GUDEA, N. (1989): Porolissum. Un complex archeologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului. In: Acta musci Porolissensis XIII, Zalau.
- HEYMANS, H. 1997: Die Fibeln aus dem römerzeitlichen Vicus von Karsdorf bei Graz. In: FÖ 36, s. 325–374.
- JOBST, W. 1975: Die römischen Fibeln aus Lauriacum. Linz.
- KOLNÍK, T. 1977: Anfänge der germanischen Besiedlung in der Südwestslowakei und das Regnum Vaniatum. In: Symposium Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donauebiet. Bratislava, s. 143–171.
- KOMORÓCZY, B. 1999: Zpráva o výzkumu fortifikace římského krátkodobého tábora a objektu sídliště z doby římské na lokalitě Mušov-Na Pískách v letech 1995–1996. In: Přehled výzkumů 39, 1995–1996. Brno, s. 165–196.
- KOVRIK, I. 1937: Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien. Budapest.
- KRÄMER, A. 1962: Manching II. Germania 40, s. 293–313.
- KRASKOVSKÁ, E. 1974: Gerulata-Rusovce. Římske pohrebisko I. Bratislava
- KRENN-LEEB, A. – JANDRASITS, H. 1994: Petronell. In: FÖ 33, s. 579, obr. 835.
- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, M. 1961: Spony z doby římské na Slovensku. In: ŠZ 5, 142 s.
- MENKE, M. 1968: Die spätlatenezeitlichen Jochbeschläge aus Karlstein, Landkr. Berchtesgaden. In: Bayerische Vorgeschichtsblätter 33, s. 58–81.
- MENKE, M. 1977: Zur Struktur und Chronologie der spätkeltischen und frühromischen Siedlungen im Reichenhaller Becken. In: Symposium Ausklang... s. 223–238.
- MINAROVICHOVÁ, E. 2002: Ojedinelé nálezy minci v Bratislave-Rusovciach v roku 2002. Slovenská numizmatika XVI, 2002, S. 181–182.
- MUSILOVÁ, M. – LESÁK, B. 1996: Neskoro-laténske osídlenie na Hlavnom námestí č. 7 (Kutscherfeldov palác) v Bratislave. Zborník SNM 90, Archeológia 6, s. 87–106.
- OLDENSTEIN, J. 1977: Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten. Studien zu Beschlägen und Zierart an der Ausrüstung der römischen Auxiliareinheiten der obergermanisch-raetischen Limesgebietes aus dem zweiten und dritten Jahrhundert n. Ch. In: BerRGK 57, 1976, s. 49–284.
- PATEK, E. 1942: Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien. Diss. Pann. Se. II, No. 19, Budapest.
- PEŠKAŘ, I. 1972: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha.
- PIETA, K. 1982: Die Puchov-Kultur. Nitra .
- PIETA, K. 2000: Latènezeitlicher Burgwall und Opferplatz (?) in Trenčianske Teplice. In: Gentes, Reges und Rom. Auseinandersetzung – Anerkennung – Anpassung. Brno, s. 129–153.
- PIETA, K. – PLACHÁ, V. 1999: Die ersten Römer im nördlichen Mitteldonauraum in Lichte neuen Grabungen in Devín. In: Germanen beiderseit des spätantiken Limes. Köln – Brno, s. 179–206.
- PIETA, K. – ZACHAR, L. (1993): Mladšia doba železná (laténska). In: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy, Bratislava, s. 143–209.
- PICHLEROVÁ, M. 1980: Praveké osídlenie Bratislavy-Rusoviec. In: Zborník SNM 74, História 20, s. 5–37.
- PICHLEROVÁ, M. 1981: Gerulata Rusovce. Římske pohrebisko II. Bratislava.
- PLACHÁ, V. – HLAVICOVÁ, J. 1978: Výsledky výskumu na hrade Devín. In: AVANS v roku 1977, s. 200–201.
- PRÖTTEL, P. M. 1991: Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln. Jahrbuch des RGZM 35, 1988/1, s. 347–372.
- REINECKE, P. 1911: Altertümer unserer heidnischen Vorzeit 5.
- RIECKHOFF, S. 1975: Münzen und Fibeln aus dem Vicus des Kastells Hüfingen. Saalburg Jahrbuch 32, 1975, s. 5–104.
- RIHA, E. 1979: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Augst.
- SELLYE, I. 1939: Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine. Diss. Pann. II-8, Budapest .
- STIGLITZ, H. 1987: Auxiliarkastell – Carnuntum. In: Carnuntum Jahrbuch 1986, s. 193–225.
- ŠPERK a súčasti odevu. Nitra 1990.
- TEJRAL, J. 1983: Mähren und die Markomannenkriege. SIA 31/1, s. 85–120.

- VARSÍK, V. 1996: Das römische Lager von Rusovce-Gerulata. Ein Beitrag zu Lokalisierung und Anfängen. In: Jahrbuch des RGZM 43, s. 531–600.
- VARSÍK, V. 1999: Ländliche Besiedlung im Hinterland des Kastells. Gerulata, Siedlung der autochtonen Bevölkerung in Rusovce. In: Roman Frontier Studies. Proceedings of the XVIIth International Congress of Roman Frontier Studies. Zalău, s. 629–692.
- VÖLLING, T. 1994: Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und ältesten römischen Kaiserzeit. In: Ber. RGK 75, s. 147–282.
- VÖLLING, T. 1996: Römische Ausrüstungsgegenstände aus Olympia. *Germania* 74/2, s. 433–451.
- ZACHAR, L. 1981: Neskoroľaténske vrstvy na Partizánskej ulici v Bratislave. In: Zborník SNM 75, *História* 21, s. 35–57.
- ZACHAR, L. 1987: *Keltské umenie na Slovensku*. Bratislava.

## DIE BRONZEGEREGENSTÄNDE AUS DER LATÉNEZEIT UND DER RÖMISCHEN KAISERZEIT VON BRATISLAVA-RUSOVCE

IGOR BAZOVSKÝ

Ins Archäologische Museum des Slowakischen Nationalmuseums gelangte wegen der Dokumentation eine Gruppe von Bronzegegenständen aus Bratislava-Rusovce. Laut Angaben des Finders stammen sie von drei Orten nahe dem römischen Lager Gerulata (Abb. 1: 1–3). Die Münzfunde wurden von Elena Minarovičová bearbeitet. Die beträchtliche Streuung vom Großteil der Funde deutet an, es handle sich viel mehr um verlorene Bestandteile der Kleidung und Ausrüstung (Fibeln, Gürtelbeschläge, Anhänger) als um Siedlungsbelege. Nur einige Gegenstände gefunden am Ort Lanoviská stehen ohne Zweifel im Zusammenhang zur Existenz einer spätlatènezeitlichen Siedlung. Dies wird ebenfalls durch zahlreiche Keramikfragmente bestätigt. Auf enge Beziehungen der Siedlung zum Bratislavaer Oppidum deuten die Silbermünzen vom Typ Simmering hin. Die Bedeutung dieser Region unterstreicht auch ein Hortfund von Münzen des Bratislavaer Typs, der im Jahre 1855 in dem nur ein paar Kilometer entfernten Ort Deutsch Jahndorf (Österreich) zutage kam. Laut M. Pichlerová hängt der Hortfund wahrscheinlich mit einer Handelsroute zusammen, die im Mittelalter in diesem Raum nachgewiesen wurde (Pichlerová 1980, S.31). Unter den Fibeln aus der keltischen Siedlung von Rusovce sind folgende Typen vertreten: die Löffelfibel, die Typen Jezerine und Alesia, die Frühvariante der norisch-pannonischen Flügelfibel und die Fibel vom Typ Almgren 18 (Taf. I). Von den Kleingegenständen sind es: das profilierte stabförmige Kettenglied, der Dorn eines Zügelführungsringes mit emailverziertem Kugelkopf, das Fragment eines kahnförmigen Beschlages und das Bruchstück eines ringförmigen Anhängers verziert mit Reihen von Kugelzäpfchen (Taf. VI: 7–10). Vor allem die Fibeln und Münzen datieren die Siedlung in die jüngere Phase der Stufe D1 und in die Stufe D2 (das 1. Jh.

v.u.Z.). Einige Funde – besonders die Frühvariante der Flügelfibel, die Fibel vom Typ Jezerine und die Bronzemünze von Agrippa (+12) deuten an, die Siedlung hätte bis zum Beginn von unserer Zeitrechnung überdauern können. Unter den Funden aus der römischen Kaiserzeit treten am häufigsten die Fibeln auf (16 St., Taf. II–IV). Von größtem Vorkommen sind die Typen, die im römischen Heer getragen wurden – die Kniefibeln (6), Zwiebfibeln (5), Gabelfibeln (1), die Fibeln mit Scharnierarm (1). Auch die gefundenen Kleingegenstände gehörten meistens zur römischen Militärausrüstung. Am zahlreichsten erscheinen die Niten (Taf. V: 1–10). Als Weiteres sind Hakenbeschläge mit Querrippe vertreten, blattförmige Riemenanhänger, Amulettanhänger, eine Siegelkapsel, Schrankbeine, Ringe und hakenweise gebogene blattförmige Beschläge (Taf. V: 11–16, Taf. VI: 1–6, 11–14). Die meisten Funde aus der römischen Kaiserzeit kann man vom zweiten Viertel des 2. bis zur Hälfte des 3. Jh. datieren, die Zwiebfibeln aus dem 4. Jh. sind allerdings auch häufig.